

MEVLÂNÂ'NIN ALLAH SEVGİSİ (AŞKI) İLE İLGİLİ ŞİİRLERİNİN KUR'AN AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Atilla YARGICI*

Giriş

Aşk aşkın sevgi olarak tarif edilmektedir(ıfratü'l-hubb).¹ Mutasavvıflara göre “aşk” sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebidir. Sevgiyi çeşitli kısımlara ayıran mutasavvıflar, genellikle aşkı en son mertebeye koyarlar ve aşkı sevginin en mükemmel şekli sayarlar. Bazı mutasavvıflara göre sevginin dereceleri şunlardır: **Meveddet**: sevgi sebebiyle kalbin özlem içinde bulunması. **Hevâ**: Sürekli olarak sâlike gözyaşı döktüren sevdâ. **Hillet**: Sevgilinin sevgisiyle sermest olmak, tam dostluk. **Mahabbet**: Kötü huylardan arınma ve güzel huylarla donanma suretiyle sevgiliye layık olmak ve yaklaşmak. **Şağaf**: Kalbi parçalayan ve yakan ateşli sevgi. **Hüyâm**: Sevdalıyı çıldırtan sevgi, sevgi çılgınlığı. **Vâleh**: Dostun veya yârin güzelliğini seyrederken sevgi şarabıyla kendinden geçme. **Aşk**: Sevenin sevgilisinde kendini yok etmesi; aşkın yok, sadece mâşukun var olması.²

Allah sevgisi asırların geçmesiyle yerini, “İlahî aşk”a bırakmıştır. Bunda bazı mutasavvıfların rolü olduğu bilinmektedir. Aşk kelimesinin dinî terim olarak kullanılmasını caiz gören sûfilerin dayandıkları bazı âyet ve hadisler vardır. Onlara göre, “**İman edenler, Allah'ı daha şiddetli severler**”³ âyetindeki, “**eşedd-u hubben**” ifâdesi aşk demektir. Bu konuda, “**mü'minlerin Allah'ı herşeyden çok sevdiklerinin belirtildiği**”⁴ âyetle, Hz. Peygamberin (s.a.v) Hz. Ömer'e, “**Ben sana herkesten daha sevimli olmadıkça iman etmiş olmazsın**”⁵ hadisi de aşka dayanak yapılmaktadır. Bir kısım mutasavvıflar, bu gibi anlamlara gelen âyet ve hadis-i şeriflerden Allah'a âşık olmanın lüzumu mânâsını çıkarmışlardır.

Kur'ân ve sahih hadislerde “aşk” kelimesi zikredilmez. Sevgi, çoğunlukla hub, vüdd kelimelerinin müştaklarıyla birlikte kullanılır. Tasavvuf bilimi, Kur'ân ve hadislerde geçen sevgi kavramının anlamını genişletmiş, sevgiyi mertebelere ayırmıştır. Ancak bu genişletme esnasında, aşkın ön plana çıkarılması bu konuda lafız olarak Kur'ânî çizgiyi muhafaza etme kaygısı taşınmadığını göstermektedir. Özellikle Allah ile kul arasında Kur'ân'da bildirilen “sevgi” ilişkisinin “aşk” kavramıyla ifâde edilmesi, Kur'ân'ın nitelendirmesi değildir. Bu sebeple ilk dönem mutasavvıfları, aşk, âşık, mâşuk yerine, hub, muhabbet, habîb, mahbûb kelimelerini kullanmayı tercih etmelerine rağmen⁶ daha sonra gelen mutasavvıflar bu çizgiden uzaklaşmışlardır. İlk sufilerin bazıları Allah sevgisini ifâde etmek üzere, Kur'ân ve sünnette yer alan hub ve muhabbet yerine “aşk” kelimesinin kullanılmasına karşı çıkmışlardır.⁷

Örneğin, Kuşeyrî'ye göre, “**Aşk sevgide sınırı aşmaktır. Allah haddi aşmakla nitelendirilemez.**”

* Harran Ün. Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü

¹ İbnu Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükrim, **Lisanü'l-Arab**, Beyrut, Dâru'l-Fıkr, tarihsiz, “aşk” maddesi, X. 251.

² Uludağ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İst., 1991, “Aşk” maddesi, s. 58-59. Sevginin daha değişik derecelendirmeleri için bkz: el Cevziyye, İbnu Kayyim, **Medâricü's-Sâlikîn**, tarihsiz., yayın yeri yok, III. 28-33; el Melûhî, Abdü'l-Muin, **el Hubbu beyne'l-Müslimîn ve'n-Nasârâ fi't-Tarihi'l-Arabî**, Darü'l-Künûzi'l-Edebiyye, Beyrut,tarihsiz, s.16.: İbn Hazm, el Endülîsî, **el Ahlâk**, Kahire, 1992, s.165-177.

³ Bakara: 2/ 165.

⁴ Tevbe: 24.

⁵ Buhaî, **Sahih**, iman, 8-9; Müslim, **Sahih**, iman, 60-70.

⁶ Uludağ, Süleyman, “**Aşk**”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi(DİA)**, İst., 1994, IV, 12.

⁷ Uludağ, “**Aşk**”, DİA, IV, 11-12.

Öyleyse aşk ile nitelendirilemez. bütün mahlukata ait sevgilerin hepsi toplansa da bir şahsa verilse, bu şahıs normal olarak Allah'ı sevme derecesine ulaştı diye hükmetmeyi hak edemez. Şu halde kul Allah sevgisinde haddi aştı denemez. Bu sebeple "Allah kuluna âşık oldu" denemeyeceği gibi, kul da "Allah'a âşık oldu " diye tavsif edilemez. Bunun için aşk ret olunmuştur. Bu yüzden aşk Allah'ın sıfatı olamaz. Allah'ın kula, veya kulun Allah'a âşık olması mümkün değildir."Ebû Talib el-Mekkî (v. 336/996),² tasavvufî Tefsir müelliflerinden et-Tüsterî(ö.h.283) sevgiyle ilgili ayetleri yorumlarken, "aşk"tan değil, "Allah sevgisi"nden bahsetmektedir.³sevgiyi, "gönlün zevk aldığı şeye meyletmesi" olarak tarif eden Gazzalî (v. 505/1111)'ye göre bu meyil kuvvetli olursa buna da "aşk" denmektedir. O, marifet ve idraksiz sevginin gerçekleşmeyeceğini bildirmektedir.⁴ Muhyiddin ibni Arabî (v. 638/1240)'ye göre, "İman edenlerin Allah'a muhabbetleri daha şiddetlidir"⁵ âyeti kinâî olarak "aşk"ı ifâde etmektedir. Allah mü'minlerin kendisi hakkında "şiddetli sevgi" gösterebileceklerini bildirmekle birlikte, Allah hakkında aşk veya âşık gibi terimler kullanılamaz.⁶

İşte biz bu çalışmamızda mutasavvıfların farklı şekillerde ele aldığı Allah sevgisi ve aşkı konusuna mevlânâ'nın nasıl yaklaştığını ve bunların Kur'an açısından değerlendirmesini yapmaya çalışacağız.

Mevlânâ'da Allah Sevgisi ve Aşkı

Mevlânâ Celaleddin-i Rumi'de, vahdet-i şühud temayüllü temâşâda, daha ziyâde estetik yön galip gelmektedir. Bunun için Mevlânâ'nın coşkun bir vecd ve istiğrak ifâde ettiği mistik estetikte daima aşk galip gelmiştir.⁷ Mevlana şiirlerinde gökyüzünde gezegenlerin dönmesini aşka bağlamaktadır: "Ayna gibi olan şu gökyüzü dönüp durdukça, aşkın gönlünden kan damlaları coşup kaynamaktadır"⁸ diyen Mevlânâ'ya göre "Aşk bir denizdir, gök yüzü onun köpüğüdür. Göklerin dönüşü aşk dalgasındandır. Cansızların bitkilerde yok olması da aşktandır"⁹

Mevlânâ'ya göre varlıkların bu koşmaları Allah'ı tesbihtir. Onlar, Can için bedeni temizlemektedirler.¹⁰ Burada Mevlânâ, kainattaki varlıkların Allah'a olan aşklarından dolayı hareket ettiklerini anlatmaktadır. O, varlıkların kendilerine verilen görevlerini yerine getirirken yaptıkları hareketleri "tesbih" olarak nitelendirirken "Göklerde ve yerde olan her şeyin, ¹¹hatta gök gürültüsünün de hamd ile Allah'ı tesbih ettiğini"¹² bildiren ayetlere işaret etmektedir. Her şeyin kendisine âşık olduğu Allah'a elbette insan da âşık olmalıdır. Bu yüzden o şöyle der:

Güzeller güzeli Tanrı aşkından başka ne varsa hiçtir; Şeker bile yesen can çekişmektir./Hatta can çekişmek de ne? Ölüme uğramaktır. Abıhayata el atmamaktır.¹³

Sevginin sebeplerinden biri güzelliştir. Allah ise sonsuz bir güzelliğe sahiptir. Cenab-ı Hak kendi zatının en güzel isimlere sahip olduğunu beyan etmektedir.¹⁴ O halde âşık olunması gereken, bütün isim ve sıfatlarıyla en güzel varlık olan Allah'tır. Çünkü O Haydır.O Ebedir. Diğer sevilen bütün nesneler ise

¹ Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Abdü'l-Kerim b. Navazin, **Risaletü'l-Kuşeyrî**, Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır,tarihsiz, s. 171.

² Mekki, Ebu Talib, **Kûtu'l-Kulûb**, yayın yeri yok, tarihsiz , II, 50. O, muhabbetin, ariflerin yakın makamlarının dokuzuncusu olduğunu söylemekte, buna delil olarak da "Allah onları, onlar da Allah'ı severler" âyetini göstermektedir

³ Tüsterî, Ebu Muhammed b. Abdullah, **Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Azim**, Mustafa el-Babi el-Halebi, Mısır, tarihsiz s. 23.

⁴ Gazzalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, **İhyâu Ulûmî'd-Dîn**, Çev: Ahmet Serdaroglu, İst., 1978, IV, 538-539.

⁵ İbnu Arabî, **el-Futuhâtü'l-Mekkiyye**, Mektebetü's-Sakafeti'd-Diniyye, yy, tarihsiz, II, 323

⁶ İbnu Arabî, a. g. e. II, 337.

⁷ Aydın, Mehmet, "Hz. Mevlânâ'da ve Muhyiddin-i Arabî'de Aşk Kavramı", Selçuk Üniversitesi , 3. Mevlâna Kongresi, (Tebliğler), Konya, 12-14 Aralık, 1988, s. 157.

⁸ Can, Şefik, **Hz. Mevlana'nın Rubailer**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990,beyit,223.

⁹ Gölpinarlı, Abdülbaki, **Mesnevi Tercemesi ve Şerhi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1990, V, s.335, beyit,3854-3856.

¹⁰ Rûmî. **Mesnevî**, V, s.335,beyit, 3855-3860.

¹¹ Hadid,57/1;İsra,17/44; Haşır,59/1.

¹² Ra'd,13/13.

¹³ Gölpinarlı , **Mesnevi**, I, s.333-34, beyit,3699,3700.

¹⁴ Araf,7/180.

ölümlüdür. Bu yüzden kalpler ancak O'nu anmakla, hatırlamakla mutmain olur.¹

İnsan ayrılığın gamını çekmektedir. İlahi aşk, insan ile Allah arasındaki bu ayrılığı ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bu yüzden Mevlânâ hep ayrılıktan şikayet eder. Bu konuyla ilgili Mevlânâ, Mesnevî'nin başında şöyle diyor:

Dinle, bu ney nasıl şikayet ediyor; ayrılıkları nasıl anlatıyor./Diyor ki: Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadıyla erkek de ağlayıp inlemiştir, kadın da./Ayrılıktan şahrem-şahrem olmuş bir gönül isterim ki iştihak derdini anlatayım ona./Aşlından uzak kalan kişi, gene buluşma zamanını arar./Ben her toplulukta ağladım, inledim; iyi hallilerle de eş oldum, kötü hallilerle de./Benim sırrım, feryadımdan uzak değil; fakat gözde kulakta o ışık yok./Beden candan, can da bedenden gizli değil; fakat kimseye camı görmeye izin yok./Ateştir bu neyin sesi, yel değil. Kimde bu ateş yoksa, yok olsun o kişi./Aşk ateşidir ki ney'e düştü; aşk coşkunluğudur ki şaraba düştü./Ney bir dosttan ayrılana eştir; dosttur; perdeleri, perdelerimizi yırttı gitti./Ney, kanlarla dolu bir yolun sözünü etmede; Mecnunun aşk hikayelerini anlatmada.²

Ney burada “insan-ı kamil” demektir. Birlik kamışlığından kesilmiştir. Kendi varlığından geçmiş, gerçek varlıkla var olmuştur.³ Burada Mevlânâ, kendisinde bulunan ilahi aşk sayesinde ayrılıktan kurtulup birliğe ulaşmak istediğini dile getirmektedir. Mesnevî yorumcuları bu isteğin, bir vahdet-i vücuda erişme isteği olduğunu ifade ediyorlar. Gerek Mevlânâ'nın olsun gerekse diğer tasavvuf şairlerinin olsun vahdet-i vücudu çağrıştıran şiirleri, bir manevi sarhoşluk halinde söylenmiş şiirlerdir. Ancak vahdet-i vücudla kastedilen, bu varlık aleminin Allah olduğu değildir. Ya da kainatı yok farz etmek, sadece Allah'ın var olduğunu iddia etmek de değildir. Her şey Allah'ın eseridir, ama Allah değildir. Her şeyin Allah olduğunu düşünmek apaçık bir küfürdür. her şeyi, O'nun varlığı ile bilmekle beraber Zâtı her şeyden tenzih etmek gerçek vahdet-i vücuddur.⁴ **“İnsan-ı Kamil, bu âlemin gözbebeğidir, özüdür. O ezel âlemini, Mutlak Varlık'taki sübutu arar, gözler; bu kayıtlar alemine, bu izafi varlık alemine düşmesi, ona adeta bir gurbet görünür. Ama o, âlemde de kendi varlığını yok etmiş, Hak varlığıyla var olduğunu bilmiş, bu bilişi buluş ve oluş haline getirmiş, irâdesini Hak irâdesine vermiştir. Bu bakımdan özleyişi, feryadı niyaz yollu değil, naz yolludur.”⁵**

Mevlânâ daha sonraki beyitlerinde asıl maksadına gelmektedir:

Her şey sevgilidir, âşık ise bir perde; diri olan sevgilidir, âşıkça bir ölü./Kimin aşka meyli yoksa kanatsız bir kuşa döner; eyvahlar olsun ona./.⁶

Mevlânâ'nın sevgiliden kastı Allah'tır. her şeyin sevgili olduğunu söylemesi de, manevî bir istiğrak ile söylenmiş bir sözdür. Mevlânâ Müslüman bir âlimdir, Kur'an'a bağlıdır. Kur'an'da olmayan bir şeyi kastetmesi mümkün değildir. Kur'an'a göre her şey O değildir, ama her şey O'dandır. Her şey Onun ayetidir. Nitekim, bir ayette, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akl-ı selim sahipleri için gerçekten ayetler olduğu bildirilmektedir.⁷ Yeryüzünde bulunan her şeyi Allah yaratmıştır.⁸ Gökleri de o yaratmıştır.⁹ İnsanı,¹⁰ geceyi, gündüzü, güneşi de ayı da yaratan O'dur.¹¹ Bu duruma göre, varlıkların hepsi mahluktur, Halık değildir. Halık Allah'tır. O halde mahlukat, Allah değildir. O bu konuya şu şekilde açıklık getirmektedir:

Yedi deniz, onun bir katresi, bütün varlık, onun dalgasından bir damla./Bütün temizlikleri, o denizden elde ederler; o denizin katreleri, bir bir, noksanı olgunlaştıran, bakırı altın yapan

¹ Ra'd, 13/28.

² Gölpınarlı, *Mesnevî*, I, s.14, Beyit, 1-11.

³ Gölpınarlı, *Mesnevî*, I, s.17.

⁴ Gölpınarlı, *Mesnevî*, I, s.20.

⁵ Gölpınarlı, *Mesnevî*, I, s.20.

⁶ Gölpınarlı, *Mesnevî* I, s.14, beyit, 30-31

⁷ Al-i İmran, 3/190.

⁸ Bakara, 2/29.

⁹ İbrahim, 14/32.

¹⁰ Nahl, 16/4.

¹¹ Enbiya, 21/33.

kimyacıdır.¹

Mevlânâ'ya göre, sevgiyle acılar tatlılaşır; sevgi yüzünden bakırlar, altın olur. Sevgi yüzünden tortular durulur, annır. Sevgiden dertler şifa bulur. Sevgiden ölü dirilir; sevgi yüzünden padişah kul kesilir. Mevlânâ bu sevgiye de ancak bilgi ile ulaşabileceğini bildirmektedir. Eksik olan bilgi böyle bir sevgiyi doğurmaz. Ona göre noksan bilgi de aşk doğurur, ama bu aşk, cansızlardır. Noksan bilgili, bir cansızda istediği rengi görürse, bir ışıktan, sevgilinin sesini duymuşa döner. Noksan bilgili, bir şeyi, bir şeyden ayırt edemez; hasılı o, şimşegi güneş sanır.²

Bu beyitlerde Mevlana, Allah'ı hakkıyla tanımadan Allah sevgisinin, aşkının olmayacağını, bu konudaki bilgi eksikliğinin insanı Hay olan Allah'a göre cansız olan varlıkları sevmeye götüreceğini dile getirmektedir. Bu beyitler, bir çok ayete dayanmaktadır. her şeyden önce Cenab-ı Hakkı Kur'an'da isim ve sıfatlarıyla tanıtan bütün ayetler bunlar arasındadır. Rahman ismiyle bütün varlıklara ummadıkları yerden ve bol miktarda rızık verdiğini, Rahim ismiyle mahlukata merhametli davrandığını, Muhsin ismiyle sonsuz iyilik yaptığını bilen bir kimse elbette o isimlerin sahibi Olah Allah'ı çok sevecektir.

Noksan bilginin insanı cansız olanlara aşık olmaya götüreceğini dile getiren Mevlânâ bu varlıkların da fitne olduğunu dile getirmektedir:

O hissedileni reddeder, görünmeyene dayanır./Aşkı açık, sevdiği gizlidir. Dıştaki sevgili, dünyada O'nun fitnesidir./Bunu bırak. Surete olan aşklar, surete değildir, bir hanımın yüzüne değildir./Sevgili olan suret değildir; ister bu cihanın aşkı olsun, ister öbür cihanın aşkı/Suretime aşık olduğunun canı çıkınca, onu niçin bırakıyorsun?³

Yani, Allah'ın dışında da sevgililer var. Ama onlar birer suretten ibarettir. Ve üstelik de O'nun fitnesidir. Yani bir imtihan vesilesidir. O halde, Mevlânâ, bir yerde cezbe halinde söylediği bir sözü, bir başka beyitte açıklıyor. Dıştaki sevgilinin O'nun fitnesi olduğunu söylemesi, insanın mallarının ve çocuklarının fitne olduğunu,⁴ insanların birbirlerinin fitnesi olduğunu⁵ bildiren ayetlere işaret etmektedir. O halde, Mevlânâ her şey sevgilidir derken, her şeyin Allah olduğunu kastetmiş olması mümkün değildir. Burada Allah'ın dışındaki varlıklar ölümlü olduğu için bir suret gibi gösterilmiştir ve bunlara duyulan sevginin ve aşkın gerçek aşk olmayacağı dile getirilmiştir. Diğer taraftan bu beyitlerde, insanın Kalbine Allah tarafından konulan sevgi duygusunun fani şeylerle tatmin olmayacağını, ancak ebedi olan, sonsuz güzelliğe sahip olan, sonsuz kemali bulunan Allah'a yöneltildiği zaman tatmin olacağını beyan etmektedir.

Nitekim bir başka yerde Mevlana şöyle der:

Güneşin ışığı duvara vurur; duvar geçici bir parlaklık bulur./Ey dürüst kişi, kerpice neden gönül bağıyorsun? Sürekli parlayan aslı ara./Ey kendi aklına aşık olan sen, kendini surete tapanlara üstün gören./Senin hissin üzerindeki, aklın ışıdır. Altını ,bakırında geçici bil./Güzellik beşerde altın yıldız gibidir. Yoksa senin sevgilin nasıl yaşlı eşek oldu?/Melek gibiydi, şeytan gibi oldu. Çünkü o güzellik onda geçici idi.⁶

Mevlânâ burada, Cenab-ı Hakkı güneşe, onun dışındaki varlıkları ise, kerpiçten yapılmış bir duvara benzetiyor. Güneşin aydınlattığı kerpiç duvarı değil, güneşi sevmek gerekir. Bu ifadeler, Allah'ın dışındaki varlıkların hiç sevilmeyeceği anlamına gelmiyor. Onlar da sevillecektir, ama onlara gönül bağlanmayacaktır. Gönül bağlanması gereken Allah'tır. Çünkü güzellerin bütün güzellikleri Cemil olan Allah'ın güzelliğinin zayıf bir gölgesidir. Mevlana'nın bir çok yerde aşk olarak nitelendirdiği bu durum, aslında Allah'ı diğer varlıklardan daha fazla sevmeyi ifade etmektedir. Mevlana'nın bu düşüncesi, "İman

¹ Gölpinarlı, **Mesnevî**, V, s.178, beyit,1880-1881.

² Gölpinarlı, **Mesnevî**, II, s.503, beyit,1531-1538.

³ Rumi, Mevlada Celaleddin, **Mesnevî**, Hazırlayan: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, tarihsiz, I, 2. Defter, s.189, beyit,697-701.

⁴ Tegahün, 64/15

⁵ Furkan,25/20.

⁶ Rumi, **Mesnevî**, Hazırlayan: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, I, 2. Defter s.189, beyit,705-710

edenlerin Allah sevgisi daha fazladır”¹ ayetine telmihte bulunmaktadır. Bazı mutasavvıfların bu ayetin anlamını “ilahi aşk” olarak yorumladıkları hatırlanacak olursa, Mevlânâ’nın da bu mânâyı tercih ettiğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan bu beyitlerde Mevlânâ, güzelliği bakır üzerindeki altın yaldıza teşbih etmektedir. Bu yaldız, gerçek altın olmadığı için eninde sonunda kaybolacaktır. Allah’ın dışındaki varlıklarda bulunan güzellikler de işte böyledir. Geçicidir. Burada mevlânâ her şeyin güzel yaratıldığını,² insanın en güzel şekilde yaratıldığını³ bildiren ayetlere işaret etmekte, aynı zamanda “Ben kaybolup gidenleri sevmem”⁴ ayetine telmihte bulunmaktadır. Mevlânâ başka beyitlerinde de bu manayı daha açık bir şekilde dile getirmektedir:

Bir an eksik, bir an olgun olan Halil’in sevgilisi değildir, batıp yok olandır./Ve batan, bazen şu ve bu olan dilber değildir. Batıp yok olanları sevmem.⁵

Allah’ın dışında insanın kalbindeki sevgiyi en çok meşgul eden mahbub kadındır. Ona göre insanın insana olan aşkı, Allah’a olan aşka ulaşmak için bir vesiledir. Mevlânâ’ya göre, insanın insana aşık olması aşka alışması içindir. Ona göre, Gazi, alışsın, usta olsun da savaşsın diye önce oğlunun eline tahtadan yontulmuş bir kılıç verir. İşte insana âşık oluş da o tahta kılıca benzer, belalara uğrayış sona erdi mi, âşk Rahmet sahibi Allah’adır. Mevlânâ buna örnek olarak da Yusuf’un Zeliha’ya âşık olmasını verir ve şöyle der: “Önce Yusuf, yıllarca Zeliha’ya tutuldu. Sonunda Allah’a âşık oldu da, bu sefer Zeliha Yusuf’a gönül verdi/O koşmuştu, Yusuf peşine düşmüş güzelliğine el atmıştı, sonunda da iş tersine döndü, o Yusuf’un gömleğine el attı, çekti,yırttı.”⁶

Mevlânâ’nın anlattığı bu kıssa Kur’an’da bu şekilde anlatılmıyor. Özellikle, önce Yusuf’un Zeliha’ya âşık olduğuna dair Kur’an’da hiçbir bilgi bulunmuyor. Ancak, Zeliha’nın Yusuf’a âşık olduğu bizzat ayet tarafından beyan ediliyor. Konunun iyi kavranabilmesi için önce Yusuf Kıssasındaki ilgili ayetlere bakmamız gerekmektedir. Bu sureye göre evinde yaşadığı kadın Yusuf’la birlikte olmak istemiş, Hz. Yusuf ise, Allah’ın yardımıyla bu isteği reddetmiştir. Ayette kadının bu aşırı ilgisinden dolayı Yusuf’un da eğer Allah’ın bürhanını görmeseydi neredeyse meyledeceği zikredilmektedir.⁷ Bu kıssadan, vezirin karısının Yusuf’a âşık olduğu, Yusuf’un da kendisine âşık olmasını istediği anlaşılmaktadır.⁸ Hz. Yusuf bir peygamberdir ve daima Allah’ın himayesi ve kontrolü altında bulunmaktadır. Onun diğer insanlardan farkı bu fitrî meylini, haram bir biçimde tatmin etmeye yanaşmamış olmasıdır.⁹ “Günah işlemekten Allah’a sığınırım”¹⁰ demesi, onun Allah sevgisini, meşru olmayan cinsel sevginin önüne geçirdiğini göstermektedir.

Aslında şehirdeki kadınların vezirin karısının Yusuf’a karşı duyduğu yakınlığı anlatan, “**Kad şagafehâ hubbâ**” ifâdesi de, aşkı çağrıştıran bir ifâdedir. ¹¹ İbnü Kesir’in İbn-i Abbas’tan rivâyet ettiğine göre, “eş-

¹ Bakara,2/165

² Secde,32/7.

³ Gafur, 40/64.

⁴ En’am, 6/76.

⁵ Rumi, , **Mesnevî**, Hazırlayan: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu, I, 3. Defter, s.330,beyit,1428,1429.

⁶ Rumi, Mevlânâ Celaleddin, **Divan-ı Kebir**, Hazırlayan, Abdülbaki Gölpinarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992., I,s.10,beyit,40-43.

⁷ Yusuf: 12/23-36. 24. ayette zikredilen **وهم بها** ifadesi, Zemahşeri’nin Sibeyh’ten naklettiğine göre **قصده و عزم عليه** demektir.Zemahşeri, **Keşşaf**, II, 429. Bu da bir şeyi yapmayı kesin olarak kararlı olmak demektir. Ancak ayetin devamında, “şayet Rabbi’nin bürhanını görmemiş olsaydı” ifadesi geçmektedir. Sonunda ise, “İşte böyle biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için delillerimizi gösterdik. Çünkü o, ihlase erdirilmiş kullanımızdandı” buyrulmaktadır.

⁸ Reşid Rıza, Muhammed, **Tefsirü’l-Kur’âni’l-Hakim**, Mısır, Mecelletü’l-Menar,h.1324, XII, 275; Yıldırım, Celal, **İlmin İşığında Asrın Kur’ân Tefsiri**, Anadolu Yayınları, İst., 1987, VI, 2946; Ateş, Süleyman, **Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst., tanihsiz,IV, s. 392.

⁹ Kırca, Celal, **Kur’ân ve İnsan**, Marifet Yayınları, İst., 1990, s. 127.

¹⁰ Yusuf, 12/ 23.

¹¹ Razi, Fahreddin, **Tefsirü’l-Kebir**, Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Tahran, Tanıhsiz,XVIII, 27. Razi’nin belirttiğine göre bu ibâre, “sevgi onun derisinin içine girdi. Böylece de kalbine nüfuz etti.” demektir. Razi bütün bunların, aşrı sevmek anlamına gelen “aşktan” kinaye olduğuna dikkati çekmektedir “şagafa”nın anlamları için bkz: el-Kurtubi, Ebu Muhammed b. Ahmed el Ensaî, **el-Câmiu Liahkâmi’l-Kur’ân**, Kahire, Matbaatü Darü’l-Kütübi’l-Misriyye, 1950, IX, 166-167. ez-Zemahşeri, Ebu’l-Kasım Mahmud b. Ömer, **Keşşaf**, Beyrut, Dânu İhyai’t-Türasi’l-Arabî, 1997.II, s. 436.

şaga’f”, “el-Hubbu’l-Katil”dir. Yani, öldürücü sevgi anlamındadır.¹ Görüldüğü gibi konuyla ilgili ayetlerin tefsirlerinde Zeliha da ya da Züleyha’nın Hz. Yusuf’a aşık olduğu ifade edilmektedir. Yusuf’un Züleyha’nın peşinden koştuğuna dair ayetlerde bir bilgi bulunmamaktadır.

Nitekim Mevlânâ, Mesnevî’de, Yusuf-Zeliha hikayesini uzun uzadıya anlatmadan olayı Kur’an’da geçtiği tarzda zikretmektedir: **“Hiç kimseyi kadınlara mahrem sayma; çünkü erkekle kadın, ateşle pamuğa benzer./Allah suyuyla yunmuş bir ateş gerek ki Yusuf gibi çekinsin. Selvi boylu güzel Zeliha’dan aslanlar gibi çeksin kendini.”**²

Surete olan aşkların geçici olduğunu dile getiren Mevlânâ, aynı zamanda insanın gönlünü gümüşe, altına da bağlamamasını istemektedir:

Bağı Çöz, hür ol ey oğul, niceye bir gümüşe, altına bağlanacaksın?/Denizi bir testiye dökse ne kadar alır? Bir günlük su ancak./Harislerin göz testileri dolmadı gitti; sedef elde ettiğini yeter bulmadıkça inciyle dolmadı./Kimin elbisesi bir aşk yüzünden yırtıldıysa, hırstan, tamadan tamamıyla arındı o.³

Mevlânâ burada önce insanın Allah’ın dışındaki sevgi objelerine sevgisini yönelttiğini kabul ediyor. Bunu yaparken de yine bazı Kur’an ayetlerine telmihte bulunuyor. Bu ayetlerden birinde Cenab-ı Hak, **“kadınlardan, oğullardan, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşten, salma atlardan, sağlamal hayvanlardan ve ekinlerden gelen zevklere sevgi, düşkünlük insan için bezenip süslendi. Bunlar dünya hayatının metaidir. Sonunda varılacak güzel yer, Allah’ın huzurudur”**⁴ bir diğer ayette ise, insanda mala karşı büyük bir sevgi olduğu bildirilmektedir.⁵ Mevlana burada, kadına, altına, gümüşe ve diğer dünyevi sevgi objelerine hırsıyla yönelmenin ilacının Allah aşkı olduğunu dile getirmekte ve **“Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah’tan, Rasulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin”**⁶ ayetini hatırlatmaktadır. Görüldüğü gibi Kur’an’da Allah sevgisi olarak geçen ifade, Mevlana’da aşk olarak dile getirilmektedir.

Sonuç

Mevlânâ’nın Allah sevgisi veya aşkıyla ilgili beyitlerini Kur’an açısından değerlendirdiğimizde, Allah’ın kendisini vasıflandırmadığı bir sıfatla onu vasıflandırmanın Kur’ânî bir nitelendirme olmadığını söyleyebiliriz. Allah kendisinin kullanı tarafından sevilmesini isterken bu isteğini, “hubb” kökünden gelen kelimelerle ifade etmiştir. Sevgide aşırılığı simgeleyen aşk kavramı, Kur’ânî bir ıstılah değildir. Ancak mutasavvıfların sevginin anlamını genişlettiklerini de nazara alacak olursak, Mevlânâ’nın bu genişletmede en son derecelerde yer alan aşkı tercih etmiş olduğu görülmektedir. Bu arada Mevlânâ her ne kadar, aşk kelimesini kullansa da, Allah aşkını terennüm ettiği beyitlerinde Kur’an’da zikredilen Allah sevgisiyle ilgili ayetlerden bazılarına telmihte bulunmaktadır.

¹ İbnu Kesir, Ebu’l-Fida’ İsmail, **Tefsîrü’l-Kur’ânî’l-Azim**, Beyrut, 1987.II, s. 476.

² Gölpınarlı, **Mesnevî**, V.s.336, beyit, 3873-3875.

³ Gölpınarlı, **Mesnevî**, I, s.14, beyit, 19-22.

⁴ Al-i İmran, 3/14.

⁵ Fecr, 89/20.

⁶ Tevbe, 9/24.